

MARKAZIY OSIYO SAK ARXEOLOGIK MADANIYATINING KELIB CHIQISH MUAMMOLARI

Bobohusenov Akmal Ashurovich

Osiyo xalqaro universiteti tarix fani o'qituvchisi

Ganiyev Hasan Nuryog'diyevich

Osiyo xalqaro universiteti tarix yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10667306>

Annotatsiya. Qadimgi sak qabilalari yashagan hududlar va etnik kelib chiqishi, tarqalish hududlari haqida maqolada ma'lumot olish mumkin. Sak qabilalarning mashg'ulotlari ijtimoiy hayoti va uning keying davrlarda ta'siri haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: skif va savromat, dashtlari ko'chmanchilari, mahalliy lashuvi, san'ati Tasmolin madaniyati, Sakatigrauxda, qabilalar ittifoqi, Etnogenez, kaliyorgan.

ORIGIN PROBLEMS OF SAK ARCHAEOLOGICAL CULTURE OF CENTRAL ASIA

Abstract. In the article, you can get information about the areas where the ancient Sak tribes lived, their ethnic origin, and distribution areas. The activities of the Sak tribes provide information about their social life and its influence in later times.

Key words: Scythian and Sauromat, steppe nomads, localization, art, Tasmoline culture, Sakatigrauxda, union of tribes, Ethnogenesis, Kaliyorgan.

ПРОБЛЕМЫ ПРОИСХОЖДЕНИЯ САКСКОЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация. В статье можно получить информацию о местах проживания древних сакских племен, их этническом происхождении и ареалах распространения. Деятельность сакских племен дает сведения об их общественной жизни и ее влиянии в более позднее время.

Ключевые слова: Скифы и савроматы, кочевники степей, локализация, искусство Тасмолинской культуры, Сакатиграухауда, союз племен, Этногенез, Калиюрган.

Qadimgi madaniyatlarning kelib chiqishi xalqlar etnogenezidagi eng murakkab muammolardan biridir. Ushbu muammoni bilishda artefaktlar va tadqiqotlarning etishmasligi tabiiy-iqlim sharoitlarining etarli darajada tarixiy talqin qilinmaganligi bilan bog'liq. Garchi ko'p o'n yillar davomida (XX asrning 30-yillaridan boshlab) Qozog'iston va Markaziy Osiyohududida ekspeditsion tadqiqotlar olib borilib, sak qabilalarining tarixini, kelib chiqishi bilan bog'liq muammolarni o'rganishga katta hissa qo'shgan bo'lsa-da, saklar madaniyati, xronologiyasi, mahalliy lashuvi, san'ati hali ham dolzarbligicha qolmoqda.

Miloddan avvalgi VII-asrning ikkinchi yarmidan boshlab O'zbekiston, Qozog'iston va Qirg'iziston hududida saklar konfederatsiyasi tarkibiga kirgan qabilalar yetakchi rol o'ynay boshladi. Ularning katta hududga ko'chirilishi yangi o'ziga xos madaniyatning paydo bo'lishiga olib keldi. Uchta yirik iqtisodiy va madaniy zonalar: Sirdaryo havzasi va unga tutash Janubiy Qozog'iston, Yettisuv, Markaziy Qozog'iston viloyatlari tashkil topdi. Sak qabilalarining madaniyati skif va savromat madaniyati bilan ko'p umumiyliklarga ega. Bu qabilalarning bilim darajasi bir xil emas. Sharqiy Yevropa uchun ilk temir davri madaniyatlarini birinchi davrlashtirish Shimoliy Qora dengiz mintaqasidagi skif yodgorliklari asosida ishlab chiqilgan.

Kelajakda sharqiy ko'chmanchilarning arxeologik madaniyati allaqachon skif yodgorliklari bilan bog'liq edi.

Saklarning kelib chiqishiga oid dastlabki asarlar yozma manbalar asosida vujudga kelgan va saklarning o'troqlashuvi va siyosiy tarixi masalalariga bag'ishlangan. Arxeologik materiallarning to'planishi bilan ma'lum bo'ldiki, saklar madaniyatining genezisi masalasi tarqalish mintaqalaridagi geografik va iqlim sharoitlari bilan chambarchas bog'liq holda ko'rib chiqilishi kerak.

Miloddan avvalgi VI asrning ikkinchi yarmida (540—530— 522 yillar davomida) O'rta Osiyo viloyatlari Axmoniyar-hukmronligi ostiga tushib qoladi. Ular O'rta Osiyoda ikki yuz yilcha hukmronlik qilganlar. Erondagi qadimgi Persepol shahridan baqtriyaliklar, xorazmliliklar, sug'dlar va saklarning o'yib ishlangan rasmlari topilgan (Doro I va Kserks podshohlar saroy devorlaridagi bo'rtma rasmlarda turli xalqlarning xiroj keltirishi manzarasi tasvirlangan). Bu rasmlar O'rta Osiyoda yashagan xalqlarning o'ziga xos qurollari, kiyim-boshlari va qiyofasini ko'rsatib turadi.

Etnogenezni o'rganishda kelib chiqish va tarixiy-madaniy rivojlanishning ikkita tushunchasi qo'llaniladi. Bular avtohton va migratsiya. XX asr 70-yillarga qadar ushbu muammoning asosiy rivojlanishi Markaziy Osiyo va Qozog'istonda sak qadimiylarining kelib chiqishi haqidagi avtohton tushunchasiga tayangan. Muammoni har tomonlama o'rganishning boshlanishi 30-yillarning oxirlarida qo'yilgan va A.N. Bernshtam, S.I. Rudenko, S.A. Tepluxova, A.I. Terenokina, M.P. Gryaznova, S.P. Tolstova, S.S. Chernikova va boshqalar nomlari bilan bog'liq.¹

Shu bilan birga, Orolbo'yi hududi, shuningdek, Yettisuv hududi saklar dunyosidagi yagona hudud bo'lib, u yerda moddiy madaniyatda bronza davrining arxaik xususiyatlari eng barqaror saqlanib qolgan (dafn marosimi, qabr asboblari joylashuvi). , tor bo'yinli idishlarni, bronza asboblari va qurollarning turlarini hosil qiladi). Balki bu mintaqaning yot ta'sirlardan nisbiy izolyatsiya qilinganligi bilan bog'liqdir.²

1963 yilda Yettisuvning qadimgi aholisining moddiy madaniyatini o'rganishga bag'ishlangan umumlashtiruvchi asar nashr etildi. Unda katta hajmdagi materiallar tizimlashtirildi, madaniyat tarixini davrlashtirishga oydinlik kiritildi, iqtisodiyot, ijtimoiy tuzum masalalari o'rganildi, shuningdek. bu xalqlarning kelib chiqishi. Arxeologik material asosida muallif K.A. Akishev, sak madaniyatining kelib chiqishi haqida savollar tug'diradi, uning paydo bo'lishi, uning fikricha, Andronovo davriga to'g'ri keladi va Andronovo madaniyatining markaziy va sharqiy markazlaridan shimoliy qabilalar harakatining ikki bosqichi bilan bog'liq. Janubi va janubi-sharqida (Janubiy Qozog'iston, O'zbekiston, Shimoliy Qirg'iziston) bronza davrining oxirida Andronovchilarning janubga ko'chishining sabablaridan biri chorva mollarini boqish uchun zarur bo'lgan yangi yerlarni o'zlashtirish edi. Bu davrda Andronov jamoasi aholisining xo'jalik tarkibida o'zgarishlar ro'y berdi. Chorvachilikdan yaylov va ko'chmanchi chorvachilikka o'tish va yangi moddiy madaniyatining vujudga kelishi Andronovo madaniyati

---

Кызласов Л.П. Уюкский курган Аржан и вопросы происхождения сакской культуры // СА-2. 1977. С. 71-77.

² *Кызласов Л.П. Уюкский курган Аржан и вопросы происхождения сакской культуры // СА-2. 1977. С. 71-77.*

negizida Karasuk, Mayemir va Tagar, keyinchalik Paziriq, Dandibay-Begazin, Zamarev madaniyatlari vujudga kelgan. Bu madaniyatlarning yaqinligi, predmetlarning o'xshash shakllarining tarqalishi, yaqin yoki bir xil odat va marosimlarning mavjudligini, amaliy san'atda esa bir uslub – "hayvon" ekanligini tushuntiradi³.

Tasmolin madaniyati tadqiqotchisi M.K. Qodirboyev saklar madaniyatining kelib chiqishi haqida gapirar ekan, unda skiflar davridagi cho'l madaniyatlarining sharqiy o'chog'iga xos xususiyatlar mavjudligini, ularning kelib chiqishi Andronovo asosiga asoslanganligini ta'kidladi.

Quyi Sirdaryoning sak tipidagi qabriston materiallarini hisobga olib, O.A. Vishnevskaya va M.A. Itina dafn inshootlari va marosimlarni tahlil qilar ekan, Orol saklari va bronza davri aholisi davomiylilik xususiyatlarini qayd etgan. Lekin, shu bilan birga, Orol saklari saklar dunyosining g'arbiy chegarasining aholisi bo'lib, boshqa sak qabilalaridan ajralib turardi. Bu O'rta Osiyo qishloq xo'jaligi vohalari aholisi bilan doimiy aloqalar natijasi bo'lib, masalan, Shimoliy Tagisken maqbaralarining eng qadimgi namunadagi to'rtburchak xom g'ishtdan qurilgan xususiyatlarida va elementlarning mavjudligida ifodalangan. qabr buyumlarida Markaziy va Yaqin Osiyodan kelib chiqqan.

REFERENCES

1. *Акишев К.А., Акишев А.К.* Проблема хронологии раннего этапа сакской культуры // Археологические памятники Казахстана. А.: Наука, 1978.
2. *Бернштам А.Н.* Некоторые итоги археологических работ в Семиречье //КСИИМК. Вып. 13. 1946.
3. *Грязнов М.П.* Царский курган раннескифского времени. Л.: Наука, 1980.
4. *Кызласов Л.Р.* Уюкский курган Аржан и вопросы происхождения сакской культуры // СА-2. 1977. С. 71-77.
5. Akmal, B., & Ismat, N. (2023). BAQTRIYANING BRONZA DAVRI ARXEOLOGIYA YODGORLIKLARINING JOYLASHUVI VA MODDIY MADANIYATI. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 73-80.
6. Bobohusenov Akmal. (2023). BUXORO VOHSINING ANTIK DAVRI SHISHA BUYUMLARI. *TADQIQOTLAR*, 25(2), 208–211. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/307>
7. Bobohusenov Akmal Ashurovich. (2023). THE MATERIAL CULTURE OF THE TOMBS OF THE ANCIENT AND EARLY MEDIEVAL PERIOD. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(11), 24–29. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-06>
8. Ashurovich, B. A. (2023). VARAKHSHA MURAL GANCH AND CLAY PAINTINGS. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 48-53.

---

³ *Бернштам А.Н.* Некоторые итоги археологических работ в Семиречье //КСИИМК. Вып. 13. 1946. С. 112;

9. Akmal, B. (2023). ANTIK VA ILK O 'RTA ASRLAR DAVRI MOZOR-QO'RG'ONLARI MODDIY MADANIYATI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 35(3), 65-70.
10. Bobohusenov, A. (2023). BUXORO VOHASINING ANTIK DAVRI YODGORLIKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 298-302.
11. Akmal, B. (2023). QADIMGI BAQTRIYA MADANIYATI VA YODGORLIKLARI TIPOLOGIYASI. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 3(7), 100-102.
12. Akmal, B. (2023). BUXORO VOHASI QOYATOSH SURATLARINING DAVRIY TASNIFI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 29(1), 142-146.
13. Bobohusenov, A. (2023). QADIMGI VARAXSHA DEVORIY GANCH VA LOY BEZAKLARI. *SCHOLAR*, 1(28), 303-308.
14. Akmal B. (2024). THE GREAT WALL OF THE EARLY MIDDLE AGES - KANPIRAK WALL. *Modern Science and Research*, 3(1), 694–698. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/28381>
15. Bobojonova, D. (2023). MAHMUD KASHGARI'S WORK" DEVONU LUG'OTIT TURK" IS AN IMPORTANT SCIENTIFIC HERITAGE. *Modern Science and Research*, 2(12), 742-748.
16. Bobojonova Dilnoza Okhunjonovna. (2023). Mahmud Kashgari's Work "Devonu Lug'otit Turk" is an Important Scientific Heritage. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 538–543. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2169>
17. Oxunjonovna, B. D. (2023). MAHMUD QOSHG'ARIYNING “DEVONU LUGOTIT TURK” DAGI SHAKLINI HAM, MAZMUNINI HAM SAQLAGAN IDIOMALAR TAHLILI.
18. Okhunjonovna, B. D. (2023). Mahmud Kashgari's Work" Devonu Lug'otit Turk" is an Important Scientific Heritage. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 538-543.
19. Muxamedovna, G. M. (2023). KREATIV YONDASHUV ASOSIDA DIDAKTIK MATERIALLAR YARATISH MEXANIZMLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 21(3), 12-14.
20. Gadayeva, M. (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459–464. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25292>
21. Gadayeva, M. (2023). THE UNIQUE SIGNIFICANCE OF MASTERING SOCIAL SCIENCES DURING THE DEVELOPMENT OF THE NEW UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(10), 459–464. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/25292>

22. Gadayeva Mohigul Muxamedovna. (2023). HISTORY OF PATRIOTIC WOMEN. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 69–75. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-12>
23. Bafoeva, R. (2023). The concept of family in English, Russian and Uzbek proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 651–654. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2279>
24. Toshpo'latova, S. (2023). MS ANDREYEV-SCIENTIFIC CAREER. *Modern Science and Research*, 2(12), 801-807.
25. Toshpolatova Shakhnoza Shuhratovna. (2023). ETHNOLOGICAL ANALYSIS OF NATIONAL COSTUMES AND RITUALS OF TAJIKS IN THE WORKS OF M. S. ANDREYEV. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(12), 42–47. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue12-08>
26. Shakhnoza Shuhratovna, T. (2023). M. S. ANDREYEV'S WAY OF LIFE. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769)*, 1(10), 655–659. Retrieved from <http://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2280>